Nr. 13. We Lwowie, dnia 20. lipca 1907. **Rocznik XII.**

PRZEWODNIK PRZEMYSŁOWY

Wychodzi dwa razy na miesiąc.

WARUNKI PRENUMERATY:

W kraju i w całej monarchii:

rocznie 8 koron — półrocznie 4 kor. 20 h. — kwartalnie 2 kor. 40 h. — Poza granicami monarchii rocznie: 9 kor. — półrocznie 4 kor. 60 h., — kwartalnie 3 kor.

Numer pojedynczy 40 h.

Wszystkie przesyłki adresować należy:

Redakcya „PRZEWODNIKA PRZEMYSŁOWEGO" we Lwowie

(gmach sejmowy).

Inseraty przyjmuje się tylko od firm krajowych po cenie 20 h od wiersza drobnym drukiem w 1 szpalcie lub stale w wysokości 3 do 4 cm. po 8 kor. za rok po 4 kor. 80 h. za pół roku.

Z Komisyi kraj. dla spraw przemysłowych.

W dniu 14 lipca b. r. odbyło się posiedzenie pełnej Komisyi krajowej dla spraw przemysłowych.

Przewodniczył J. E Stanisław hr. Badeni. Obecni: Zastępcy przewodniczącego pp. E. Zieleniewski i Dr. W. Jahl, członkowie: Dr. A. Benis, W. Biechoński, T. Fiedler, J. Franke, B. Liban, Dr. J. Leo, T. Merunowicz, B. Pawlewski, Dr. S. Rittel, S Szarski, A. Sołtyński, Dr. J. Schönett, A. Stefanowicz, Dr. W. Stesłowicz, N. Ulmer, J. Wczelak, Dr. A. Zgórski, B. Żardecki.

Sekretarz Komisyi J. Starkel, referent przemysłowy K Łoziński.

I. Sekretarz przedstawił sprawozdanie z czynności obu komitetów, które przyjęto do wiadomości.

II. Nastąpiły sprawozdania z lustracyi szkół przemysłowych:

R. D. J. Franke zdał sprawę z lustracyi krajowej szkoły rzemiosł przy zakładzie sierót i ubogich śp. St. hr. Skarbka w Drohowyżu. Szkoła pod względem zaopatrzenia w maszyny, narzędzia, nowy motor, środki naukowe i t. d. jest już znacznym kosztem kraju jak najlepiej wyposażona, wprowadzonym został także nowy plan nauki, ruch w pracowniach jest znaczny, a obecnie regulują się stosunki co do pensyonowania niektórych dawnych majstrów i angażowania nowych sił nauczycielskich. Mimo napotykanych trudności rozwój szkoły postępuje szybko, jest także zapewnione postawienie dwóch nowych budynków na mieszkania personalu szkolnego i można mieć wszelką nadzieję, że szkoła pod kierownictwem Dyrektora F. Blautha zajmie wkrótce bardzo poważne stanowisko, nietylko pośród szkół przemysłowych w kraju, lecz i w całej monarchii.

R. A. Nawratil zdał sprawę z lustracyi kursów majsterskich dla szewstwa w Rohatynie i Lwowie, stolarstwa i piekarstwa we Lwowie, oraz kursu dla cukierników, urządzonego przez stowarzyszenie przemysłowe cukierników w Krakowie, następnie z wystaw prac uczniów rękodzielniczych w Jarosławiu i Drohobyczu, które pozostawiły jeszcze niejedno do życzenia, lecz przyczyniły się bardzo korzystnie do obudzenia ruchu postępowege w kołach rzemieślniczych, nakoniec z lustracyi szkoły koronkarskiej w Jaworowie, która się bardzo dobrze rozwija, i ze szkół robót kobiecych w Przemyślu.

Sprawozdanie to wywołało dyskusyę, z której się wyłoniły życzenia, ażeby kursów majsterskich urządzano w kraju więcej, nietylko w gałęziach przemysłu dotąd niemi objętych, lecz także w innych, oraz żeby spowodowano Urząd popierania przemysłu przy c. k. Ministerstwie handlu we Wiedniu do urządzania niektórych kursów ważniejszych we Wiedniu z wykładem polskim, tak, jak już poczęto urządzać je dla Czechów w języku czeskim.

R. Dr. Jahl dał wyjaśnienie, że kredyt, wyznaczony w budżecie krajowym, będzie na kursa już zarządzone i przewidziane w zupełności wyczerpany,

że byłby pożądany wyższy udział czynników miejscowych w kosztach urządzania kursów i że Wydział krajowy poprze niewątpliwie żądanie urządzania kursów z językiem wykładowym polskim we Wiedniu na koszt rządu, względnie przygotowania sił fachowych, władających językiem polskim do udzielania nauki na tych kursach.

III. Referent K. Łoziński przedstawił wyniki z lustracyi i kontroli: *a*) fabryki krzeseł stylowych Laufera i Schneida w Bolechowie; *b*) fabryki zapałek Adlersberga w Bolechowie; *c*) fabryki zapałek Lipschütza w Stryju; *d*) fabryki mydła, świec i tłuszczów roślinnych Vogla w Jarosławiu; *e*) tkalni mechanicznej Czeczowiczki w Andrychowie znajdującej się w toku budowy, która już w roku bieżącym ukończoną zostanie i 400 warsztatów w ruch puści.

IV. R. Dr. A. Zgórski zdał sprawę o stanie krajowego funduszu przemysłowego i podań wniesionych o pożyczki z tego funduszu. Wykaz obejmuje 45 podań na sumę 1,671.350 K, które są w toku załatwienia, 33 podań na sumę 501.600 K, które od ostatniego posiedzenia załatwiono odmownie, 8 podań na sumę 875.000 K, które z wnioskami na udzielenie pożyczek przygotowano. W czasie od ostatniego posiedzenia wypłacono 6 przyznanych pożyczek na sumę 492.700 K, a 10 promes na sumę 433.800 K jest jeszcze w obiegu. Cały stan funduszu przemysłowego po dzień 11. lipca 1907 wynosił 184·500 K. Doliczywszy do tego spodziewane wpływy 226.000 K i dalszą zaliczkę w Banku krajowym 500 000 K, sumuje się stan funduszu przemysłowego po koniec roku bieżącego na kwotę 910.500 K. Odliczywszy jednakże od tego promesy w obiegu będące i sumę pożyczek przygotowanych w łącznej kwocie 1,308.800 K, okazuje się faktycznie niedobór w kwocie 398.300 K, który pokrytym zostanie wpływami roku przyszłego, co tem łatwiej się da uskutecznić, że z pożyczek obecnie przygotowanych, znaczna część dopiero w przyszłym roku zrealizowaną być może.

Na podstawie referatu R cy Dra Zgórskiego na wniosek Komitetu przemysłowego uchwalono następnie przedstawić Wydziałowi krajowemu udzielenie pożyczek: fabryce wyrobów bednarskich 20.000 K, fabryce wyrobów kaflarskich 25.000 K, fabryce wyrobów celuloidowych 20.000 K, garbarni 20.000 K. Zaś na podstawie referatu Dr. Stesłowicza powstać mającej w Galicyi przędzalni lnu 350.000 K i powstać mającej tkalni mechanicznej 300.000 K. Oprócz tego upoważniono Komitet przemysłowy, aby przedstawił wprost-Wydziałowi krajowemu wniosek na udzielenie pożyczki do wysokości 100.000 K na wyrób suchych pieczywek i mączki do karmienia dzieci i 40.000 K na wyrób zeszytów, bloków rysunkowych i przyborów szkolnych.

W końcu rozpatrywano sprawę utworzenia w kraju łuszczarni ryżu, pozostawiwszy przygotowanie ewentualnych wniosków Komitetowi przemysłowemu.

Na tem posiedzenie zamknięto.

Krajowy fundusz pożyczkowy na krycie dachów materyałem ogniotrwałym.

W celu ułatwienia krycia dachów materyałem ogniotrwałym, ustanowił Sejm krajowy fundusz pożyczkowy dla Reprezentacyi powiatowych w sumie 1,500.000 K.

Z funduszu tego udzielać może Wydział krajowy Reprezentacyom powiatowym bezprocentowych, zwrotnych w 10 latach pożyczek:

a) Na bezprocentowe, zwrotne w 10 latach pożyczki dla ubogiej ludności włościańskiej i małomiejskiej w razie dostarczenia dostatecznej poręki w celu ułatwienia jej krycia budynków ogniotrwałym materyałem;

b) na zakładanie w miarę uznania Wydziału krajowego powiatowych składów dachówek glinianych i cementowych pod warunkiem, że wydziały powiatowe zaopatrywać będą z tych składów ludność włościańską i małomiejską w dachówkę za zwrotem ceny fabrycznej z doliczeniem jedynie kosztów dostawy do składu powiatowego;

c) na zakładanie warsztatów dachówek cementowych Radom powiatowym, a szczególnie powiatom, gdzie dowóz tak dachówek glinianych, jakoteż cementowych jest utrudniony i z wielkimi kosztami połączony, a to pod nadzorem fachowym.

Sejm uchwalił zarazem sankcyonowaną obecnie nowelę do § 24 ustawy o Repr. pow., mocą której Wydział krajowy upoważniony został do samoistnego zezwalania Reprezentacyom powiatowym na pożyczki, przeznaczone na pomoc dla ludności powiatu dotkniętej klęską elementarną, lub na ułatwienie krycia budynków ogniotrwałym materyałem.

Ustawowe wprowadzenie ogólnego obowiązku krycia dachów ogniotrwałym materyałem, było powodem ustanowienia przez Sejm krajowy funduszu pożyczkowego w sumie 1,500.000 K, celem udzielania ubogiej ludności włościańskiej i małomiejskiej pomocy w nabyciu tego ogniotrwałego materyału.

Pomoc ta kraju będzie zatem pośrednią, mianowicie przez udzielenie Reprezentacyom powiatowym odpowiednich, bezprocentowych, zwrotnych w 10 latach pożyczek.

Ten fundusz pożyczkowy postanowił Wydział krajowy wprowadzić w życie już obecnie.

Pierwszeństwo do korzystania z krajowego funduszu pożyczkowego będą miały te powiaty, w których niema żadnych fabryk dachówek, a nadto z powodu trudności komunikacyjnych lub znaczniejszej

odległości fabryki dachówek od siedziby powiatu, dostawa dachówek do powiatowego składu jest niezwykle utrudnioną.

Wydział krajowy zwrócił uwagę Wydziałów powiatowych, że wyrób dachówek cementowych, jeśli one mają odpowiadać przeznaczeniu, względnie jeśli ludność niema być narażoną na niepowetowane straty, musi podlegać ciągłej fachowej kontroli.

Jakość bowiem tej dachówki zależy między innemi od użycia piasku odpowiedniego i od jego czystości, od jakości cementu, od należytego stosunku przymieszki piasku i cementu, od dokładnego zmięszania tych materyałów, a co nie mniej ważne, od należytego uleżenia się gotowych dachówek, co wymaga często roku całego lub nawet dłuższego czasu.

Z tego powodu Wydział krajowy, na wypadek zamiaru powiatu zaciągnięcia pożyczki na założenie warsztatów dla dachówek cementowych, wymagać będzie, iżby Rada powiatowa zarazem ustanowiła fachowy nadzór dla tych warsztatów, oraz, żeby Wydział powiatowy o ustanowieniu tego nadzoru równocześnie zawiadomił Wydział krajowy, podając przytem kwalifikacyę funkcyonaryusza, któremu nadzór oddano.

Jeśliby zaś powiat zamierzał założyć u siebie skład dachówek glinianych lub cementowych, wówczas mógłby na ten cel uzyskać pożyczkę tylko pod tym warunkiem, że Rada powiatowa powzięłaby wyraźną uchwałę, iż ludność włościańska i małomiejska będzie mogła zaopatrywać się w dachówki ze składu powiatowego za zwrotem tylko ceny fabrycznej, a z doliczeniem jedynie kosztu dostawy do rzeczonego składu powiatowego.

Celem unormowania rozdawnictwa z tego funduszu pożyczek, rozesłał Wydział krajowy do wydziałów powiatowych odpowiedni kwestyonaryusz.

Klęska rzemiosła szewskiego w Warszawie.

Do jakiego stopnia rozruchy socyalistyczne i bandyckie napady przyczyniają się do niszczenia kwitnącego przemysłu w Królestwie—świadczy w odstraszający sposób stan obecny rzemiosła szewskiego w Warszawie. Oto daty i spostrzeżenia, zebrane przez „Torgowo-promysłową Gazetę“, organ półurzędowy rosyjskiego ministerstwa skarbu.

Według statystyki, liczba szewców w Warszawie wynosi około 30 tysięcy. Cała ta armia robotnicza od pół roku już znajduje się pod nożem lokautu, który sama spowodowała. Wiadomo powszechnie, jaką nienaganną opinią cieszyło się obuwie warszawskie na wszystkich rynkach Rosyi europejskiej i azyatyckiej. To też wywóz tego obuwia wzrastał coraz bardziej i ustalał się dzięki temu, że przedsiębiorcy warszawscy ulepszali system masowej produkcyi obuwia, śledzili warunki wzrostu zapotrzebowania i przystosowywali się w lot do warunków, jakie w danej chwili panowały na rynkach zbytu.

Do wojny rosyjsko-japońskiej Warszawa rzucała do Rosyi obuwia za 30 milionów rubli rocznie. Rolę pierwszorzędną odgrywali tu podróżujący agenci, którzy rozpowszechnić potrafili towar swój jeszcze przed budową kolei syberyjskiej. W latach 1900 do 1905 fabryki obuwia w Warszawie wyrastały jak grzyby po deszczu; firmy, zarówno większe, jak i drobne, kwitnęły i rozwijały się z dniem każdym, zasypując rynki w cesarstwie najróżnorodniejszem obuwiem, od bardzo taniego do wykwintnego.

W ciągu ostatnich 20 lat wytworzył się w Warszawie nowy rodzaj fabrykacyi obuwia, a mianowicie t. zw. robota śrubowa (podeszwy, przytwierdzone śrubkami). Warszawa rozwinęła silnie ten rodzaj wyrobów, tak, że były one bez konkurencyi nietylko w Rosyi ale i daleko poza granicami jej i wszelkie próby naśladownictwa, przedsiębrane w Petersburgu, Moskwie, Wilnie, Odesie itd., nie udawały się zgoła. W Warszawie robota ta wychodziła idealnie czystą i lekką, co innym miastom się nie udawało. Obuwia takiego Warszawa dostarczała dwa miliony par rocznie.

Tak się przedstawiał stan rzeczy do roku 1905. Teraz nastał cały szereg strajków, które spowodowały zwyżkowy ruch cen; warszawski przemysł szewski przeżył ciężkie miesiące bezrobocia, wahań i wstrząśnień. Mimo to jednak pierwsze strajki nie wywarły wpływu na ogólny stan sprawy; przemysł szewski szedł ciągle w górę, jak długo strajki miały charakter ekonomiczny. Wkrótce jednak pokazało się, że strajki warszawskie mają swoje specyficzne zabarwienie, że odznaczają się tendencyjnością i różnią się najzupełniej od ruchu strajkowego w cesarstwie. W Warszawie strajki trwały bez przerwy i trwają dotąd jeszcze. Skoro tylko uwzględnione zostały jedne żądania, stawiano drugie i fabrykanci uwzględniali je znowu, podwyższając cenę obuwia o połowę tylko w stosunku do podwyżki udzielonej robotnikom. Obuwie warszawskie, które i tak nie było stosunkowo zbyt tanie, stało się niedostępne.

Fabrykanci nie zdołali jeszcze otrzymać od klientów swoich telegraficznego zawiadomienia, że zgadzają się na częściową podwyżkę cen, a robotnicy stawiali już nowe żądania i trzeba było przeprowadzać znowu korespondencyę z odbiorcami. W końcu przebrała się miara cierpliwości i odbiorcy rozglądać się zaczęli za nowemi źródłami.

W Warszawie robotnicy silili się jakby na to, ażeby nie byt swój poprawić, lecz zrujnować wytwórczość. Widząc, że podwyższenie zarobku nie dopięło celu, wymyślili nowy rodzaj strajku — „bojkot“. Domagać się zaczynają od każdego fabrykanta, który oddaje robotę do domów różnym majstrom, ażeby wszystkim robotnikom swoim, zarówno majstrom jak i czeladnikom, wyznaczył stałą pensyę, co w Warsza-

wie nieda się urzeczywistnić, większość bowiem fabryk nie rozporządza kapitałami, więc kombinacya taka jest dla nich niemożliwa.

W rezultacie w ciągu roku 90 proc. firm zwinęło fabryki, a nowych kapitalistów niema wcale. Dziś w Warszawie niema żadnej solidnej fabryki, z liczby zaś mechanicznych, których było 4, jedna dawno już zlikwidowała interesy swoje, pozostałe zaś trzy opłakany wiodą żywot.

Z chwili tej skorzystała Austrya i Niemcy które zalały Rosyę towarem swoim. Odbiorca zdołał się już przyzwyczaić do nowego towaru, to też gdyby w Warszawie położenie przemysłu szewskiego nawet się poprawiło, o uzyskaniu utraconych rynków niema nawet co marzyć. Petersburg i Moskwa zrobiły znaczne postępy w kierunku czystości roboty, tak, że dziś wykonywują obuwie śrubowe nie gorsze od warszawskiego.

System bojkotowania firmy, która nie chce się zgodzić na otwarcie warsztatu, jest strasznym biczem dla szewców warszawskich, terror bowiem zmusza fabrykantów do porzucania przedsiębiorstw, przez co Warszawa raz na zawsze wyparta zostanie ze wszystkich rynków zbytu i 30 tysięcy robotników pozosta nie bez zajęcia. „Szewcy warszawscy — kończy artykuł swój „Torg. Prom. Gaz.“ — wywołali sami niemy lokaut, którego złamać żadna siła nie jest w stanie i jeżeli dziś jeszcze nie zdają sobie sprawy z błędu swego, to przekonają się o tem bardzo prędko.“

Jakież to smutne!

Barwienie wyrobów koszykarskich.

(Wedle wskazówek Centralnego kursu koszykarskiego we Lwowie.)

Wyrób koszykarski jest w bardzo wielu wypadkach najpiękniejszym, jeśli jest całkiem niebarwiony, tj. biały, względnie blado-żółtawy, po oczyszczaniu go za pomocą znanego koszykarzom siarkowania, przy którem wywiązujące się w skutek palenia siarki pary kwasu siarkawego, włókno łoziny blichują.

We wielu wszakże wypadkach wskazanem jest, a ostatnimi czasy często wymaganem, barwienie wyrobu łozinowego. Barwienie to może być rozmaicie przeprowadzone, albo przez barwienie materyału przed pleceniem, zwłaszcza w wyrobach, w których są używane strugane taśmy łozinowe, albo po wykonaniu wyrobu. W tym drugim wypadku barwi się wyrób łozinowy albo przez zanurzanie go w odpowiedniej bajcy (zaprawie) a następnie w roztworze barwiącym, albo przez pociąganie farbami olejnemi przy pomocy pędzla i lakierowanie.

Wyroby, barwione za pomocą bajcowania, powleka się następnie lekkim lakierem przejrzystym, celem utrwalenia barwy. Wygląd tak barwionych przedmiotów jest miły dla oka, gdyż barwa jest przejrzysta, nie kryjąca, przeziera więc z pod niej włóknista tekstura drzewa. Malowanie farbami olejnemi zaciera już tę teksturę, obniża przeto wrażenie lekkości samego wyrobu. Malowanie takie staje się wszakże koniecznem dla przedmiotów, które mają być wystawione na zmiany powietrza, deszcze itp., gdyż jest trwalsze od malowania zapomocą kąpieli w bajcach, które nie przedstawia takiej trwałości i ściera się miejscami po dłuższem użyciu, gdyż żadna z bajc nie zdoła przeniknąć głęboko zwartych włókien drzewnych łoziny.

Zanim przystąpimy do wyszczególnienia, ktore bajce dają się użyć do farbowania wyrobów koszykarskich, musimy wpierw omówić sposób przygotowania przedmiotu pod bajcę.

Przedmiot, przeznaczony do farbowania, musi się przedewszystkiem oczyścić z brudu i tłuszczu rąk robotnika za pomocą polania 5 cio procentowym rozczynem sody gryzącej. Po zlaniu sodą, należy przedmiot oblać jeszcze raz czystą wodą dla usunięcia cząstek sody, które, pozostawszy na drzewie, mogą wywierać szkodliwy wpływ na trwałość i kolor farby. Oczyszczony w ten sposób przedmiot polewa się 8 o procentowym rozczynem ałunu (siarkanu potasowego) lub taniny (kwasu garbnikowego) dla lepszego chwytania farby na drzewie i wzmocnienia wytrzymałości tejże na promienie słoneczne.

Niżej podane farby, wypróbowane na krajowym centralnym kursie koszykarskim we Lwowie, okazały się bardzo dobre w zastosowaniu do farbowania wyrobów koszykarskich:

1. Bismarkbraun, jako kolor brunatny, odpowiadający barwie gotowanej wikliny, zwanej przez Anglików „buff“. 2. Vesovin, kolor żółto czerwony. 3. Barwy czerwone: Tartrazin Wahlgelb, Azo-Fuchsin B., Beudeaux B., Ponceau B. extra., Eosin extra G. G. 4. Barwa zielona Naphtolgrün. 5. Barwa niebieska Indigocarmin. 6. Dwuchromian potasu (Doppelt-chromsäures Kali) i kwas galasowy (Gallussäure), używane jeden po drugim, oba w roztworach dwuprocentowych, dają barwę popielatą, w roztworach zaś pięcioprocentowych barwę złotawo-brunatną, a przy użyciu roztworów ośmio-procentowych barwę ciemno-brunatną. 7. Chromkali i wyciąg fe.nambukowy (Blauholz-Extrakt) dają kolor czarny.

M. Czajkowski.

Okna zesuwane.

Do praktycznych nowości w dziale konstrukcyi budowlanych odnieść należy niewątpliwie zesuwane okna systemu, nazwanego „Ideal“. Okna te, bądź pojedyncze, bądź podwójne, dają się zastosować do wszel-

Rys. 1. Rys. 2. Rys. 3. Rys. 4. Rys. 5.

kich kształtów i wielkości otworów okiennych, spotykanych w budowlach nowożytnych. Podane tu rysunki wyobrażają podobne okna wraz z częścią podokienną, w którą wpuszczane są obiedwie ramy, górna i dolna. Jako kombinacya okna skrzydłowego i zesuwanego różni się ono od zesuwanych starego systemu tem, że ramy umieszczone są pionowo jedna nad drugą i przy oknie zamkniętem (rys. 1) leżą w jednej płaszczyźnie. Uszczelnienie stron pionowych osiąga się zapomocą ściśle dopasowanych wpustów i wpustek, zaś poziomych — zapomocą skrzelic, zachodzących jedna na drugą. Przesuwanie w kierunku pionowym odbywa się swobodnie i zacięcie się wskutek tarcia lub napęcznienia wpustek są wyłączone.

Do przewietrzenia pokoju odchylamy dolną ramę cokolwiek na wewnątrz, zostawiając między nią a górną ramą szparę dowolnej szerokości; dla wzmocnienia przewiewu opuszczamy górną ramę, zostawiając dolną odchyloną (rys. 2).

Rys. 3 wskazuje ustawienie ram dla wywołania intenzywnego przewiewu. Prądy powietrzne idą wyżej głowy człowieka. Otwieranie i przesuwanie ram uskutecznia się lekkim naciskiem imadła.

Najważniejszą stroną wynalazku jest konstrukcya mechanizmu — doskonała przy swej taniości; zezwala ona na odrzucenie zarówno górnej jak i dolnej ramy na wewnątrz pokoju, co niezmiernie ułatwia mycie okien, usuwając niebezpieczeństwo wychylania się na zewnątrz. Przysposobiona do mycia, zajmuje szyba okienna położenie płyty poziomej (rys. 4 i 5).

Ponieważ przy zamykaniu i otwieraniu okien ramy pozostają zawsze w swojej płaszczyźnie, przeto płyty podokienne mogą być zużytkowane, a stojące na nich przedmioty muszą być zdejmowane tylko podczas mycia; z tej samej przyczyny darcie firanek jest wyłączone.

Dla ścisłości zaznaczamy, że całkowite okucie okna „Ideal“ normalnej wielkości wynosi w Niemczech 3,50 mar.

Wskazówki

do sporządzania projektów na nowe lub znacznie powiększane przemysłowe zakłady ruchu, wymagające przyzwolenia.*)

Techniczne załączniki do podania o przyzwolenie na urządzenie nowego, względnie na rozszerzenie istniejącego zakładu przemysłowego, powinny zawierać w potrójnem wykonaniu:

1. plany sytuacyjne i niwelacyjne zakładu i jego otoczenia;

2. plany budowlane, konstrukcyjne i dyspozycyjne;

3. opis zakładu, rodzaju jego budowy, jego wewnętrznego urządzenia i postępowania przemysłowego.

Ad 1.

Położenie i otoczenie zakładu przemysłowego należy przedstawić w planie sytuacyjnym, sporządzonym przynajmniej w skali map katastralnych gminnych, w okolu 100 metrów, przyczem należy uwzględnić w szczególności położone w sąsiedztwie kościoły, szkoły, domy dla chorych, koszary, przedmioty fortyfikacyjne i inne publiczne zakłady i budynki, oraz komunikacye płynących wód.

Oprócz tego należy podać cyfrowo oddalenie magazynów prochu, lub środków rozsadzających, znajdujących się w okolu 1000 metrów.

Do sporządzania planów sytuacyjnych zaleca się użycie odbitek oryginalnych map katastralnych

*) Patrz numera 5, 6 i 7 *Przewodnika przemysł.*

albo ich kopij. Jeżeli się rozchodzi o kamieniołomy lub zakłady, w których postępowanie może dla sąsiedztwa spowodować znaczniejsze uciążliwości z powodu dymu, sadzy, pyłu, hałasu lub złych wyziewów albo może zagrażać niebezpieczeństwem ognia lub eksplozyi, — należy przedstawić otoczenie w okolu 200 m, jeżeli zaś rozchodzi się o zakłady, dla których ustawa lub rozporządzenie przepisują pewne oddalenie od obcych przedmiotów lub nieruchomości, wówczas w okolu tego przepisanego oddalenia.

W planach sytuacyjnych, w których dla oryentacyi powinny być oznaczone strony świata, należy odpowiednio do każdoczesnej potrzeby wpisać katastralne numera wrysowanych parcel gruntowych i budowlanych, oraz nazwiska ich właścicieli. To wpisanie można ograniczyć wedle okoliczności do bezpośrednich i w inny sposób interesowanych sąsiadów. — W miarę potrzeby można dołączyć osobny spis przyległych nieruchomości oraz ich właścicieli.

Jeżeli podczas komisyjnej rozprawy podnoszą zarzuty właściciele, w planie sytuacyjnym niewymienieni, lub właściciele przedmiotów i nieruchomości, leżących poza obrębem przedstawionego okola, należy ile możności uzupełnić plan sytuacyjny już podczas lokalnej rozprawy przez wpisanie numerów parcel i nazwisk protestujących właścicieli, względnie przez wrysowanie położenia wspomnianych dalszych przedmiotów i nieruchomości.

W mniej ważnych wypadkach można uzupełnić plan sytuacyjny także odręcznie — na podstawie map katastralnych gminy. — Analogicznie należy uzupełniać plany sytuacyjne w razach rekursu. Zwłaszcza trzeba będzie w planie sytuacyjnym uwidocznić wszelkie daty, podane podczas dochodzeń komisyjnych lub przytoczone w odwołaniach, np. rzeczowo ważne oddalenia, których z planu nie można dokładnie powziąć, a na które powołuje się protokół komisyjny, następnie rodzaj bndowy graniczących przedmiotów, ukształtowanie terenu, urządzenia, mające na celu odwodnienie terenu i t. p.

Jako ewentualne, w razach odwołań niezbędne uzupełnienie planu sytuacyjnego, należy sporządzić potrzebne plany niwelacyjne, poprzeczne profile terenu, tudzież podać bliższe daty o różnicach wysokości pomiędzy szczytami dachów sąsiednich przedmiotów a wylotami kominów większych palenisk.

W mniej ważnych wypadkach wystarczy w takim razie odręczny szkic, przedstawiający w przybliżeniu stosunki lokalne, a zawierający także w danym wypadku potrzebne wymiary wysokości terenu.

Względem zakładów, położonych w rejonie ogniowym kolei żelaznych, musi być przedłożoną dostateczna ilość odpowiednich przekrojów poprzecznych, oznaczających ten rejon ogniowy.

Jeżeli się rozchodzi o zakłady, w których używanie wód (odprowadzanie i doprowadzanie) zależy od uzyskania koncesyi, wówczas sytuacya powinna obejmować nietylko główny bieg odnośnej wody z jej bocznymi dopływami, odgałęziającymi się kanałami i sztucznymi dopływami, o ile się takie znajdują, lecz także zakłady, które sąsiadują z projektowanym nowym zakładem ruchu i to te, które powyżej jak i poniżej niego się znajdują — jeżeli z góry nie jest wykluczonem, by ten nowy zakład mógł na tamte wpływ wywierać.

Tu należy także wrysować wszystkie miejscowości i budynki mieszkalne, pobierające potrzebną dla siebie wodę z wód publicznych, służących jako dopływy *(Vorfluten)* — jeżeli projektowany zakład może wywrzeć wpływ na ten pobór wody.

Przy urządzeniach do spiętrzania wody, należy nadto wrysować normalną granicę spiętrzenia, tudzież, jeżeli okoliczności wymagają, stare i nowe zalewisko.

Gdyby podziałka map katastralnych do sporządzenia rysunku obszaru, jaki wedle powyższych uwag ma być przedstawiony, okazała się za wielką, należy dla przejrzystości użyć mniejszej.

Profile podłużne i poprzeczne powinny przedstawiać szlaki, objętych sytuacyą wód naturalnych, kanałów i sztucznych dopływów, leżących w obrębie wpływów projektowanego zakładu, ażeby można ocenić wszelkie oddziaływania projektowanych budowli na odpływ wody, głównie zaś na wysokość i spadek jej zwierciadła. — Z tego też powodu należy uwidocznić w profilach poprzecznych mianowicie te wszystkie przekroje poprzeczne, w których mają być wykonane sztuczne budowle.

Wymiary niwelacyjne należy w każdym razie nawiązać do stałego punktu, umożliwiającego kontrolę tych wymiarów.

W profilach podłużnych i poprzecznych profilach dolin *(Talquerprofile)* należy przedstawić długości przynajmniej w podziałce 1 : 1000, wysokości przynajmniej w podziałce 1 : 100, zaś resztę profilów poprzecznych przynajmniej w podziałce 1 : 100.

Ad 2.

Zakłady ruchu należy przedstawić w planach, uwidoczniając rzuty poziome wszystkich pięter, oraz piwnic i poddasza, kilka znamiennych przekrojów poprzecznych, jak również zewnętrzne widoki budynków.

W tych planach należy przedstawić oprócz rozciągłości i sposobu budowania budynków ruchu, oraz przeznaczenia poszczególnych lokali ruchu, wszystkie dźwigające i dźwigane konstrukcye, zwłaszcza konstrukcye schodów, stropów, wysokości pięter, zaś przy zakładach wodnych te wszystkie przyrządy, które wpływają na doprowadzanie i odprowadzanie, lub na ilość użytej wody.

W te plany, a w razie potrzeby, ze względu na przejrzystość, w specyalne plany dyspozycyjne (jakie sporządzają często fabryki maszyn, urządzając nie-

zwykle wielkie ruchy), należy wrysować szematycznie silnice pędne, kotły parowe, przyrządy parowe, rozmieszczenie głównych transmisyj, najgłówniejsze maszyny robocze, przyrządy, oraz wewnętrzne maszynowe i inne urządzenia, palowiska, piece, i t. d.

Ten plan musi dalej przedstawić, w jaki sposób będą fundowane względnie ułożone i jak daleko od sąsiedniej granicy będą oddalone te maszynowe urządzenia, które wstrząśnieniami i t. d. mogłyby być dla sąsiedztwa uciążliwemi.

Następnie należy przedstawić w tych planach urządzenia do oświetlenia, do ogrzewania, do sztucznej wentylacyi, do odpylania i t. p., dalej wychodki i moczalniki oraz sposób usuwania ludzkich odchodów, wreszcie zamierzone zaopatrzenie zakładu w wodę użytkową i do picia. — Należy też podać: zamierzone ewentualnie urządzenie szatni, kąpielni, przestrzeni do mycia i spania, jadalni dla robotników i t. p. — Dalej należy przedstawić wszystkie urządzenia, służące do czyszczenia i do odprowadzania wód odpływowych, i to w taki przejrzysty sposób, ażeby wyraźnie zaznaczona była droga tych wód od miejsca, gdzie powstają, aż do miejsca ostatecznego ich odprowadzenia.

Względem osobliwych konstrukcyj udźwigowych należy przedłożyć statyczne obliczenia, a w razie potrzeby szczegółowe rysunki.

Zwraca się uwagę zwłaszcza na to, że nie wystarcza w przedłożonych obliczeniach statycznych podać tylko wyniki przeprowadzonych obliczeń, ale że dla szybkiego sprawdzenia takich wypracowań, należy koniecznie przedstawić sposób obliczania we wszystkich stadyach postępowania rachunkowego.

Przytem należy uwidocznić w dotyczących planach wszystkie wymiary (koty), jakich użyto do obliczenia.

Plany budowlane należy sporządzić wedle podziałki przepisanej ustawą budowniczą. — Plany szczegółowe należy przedłożyć wedle podziałki odpowiadającej celowi.

Należy też postarać się o to, by na wszystkich planach, we właściwem miejscu, w sposób powszechnie używany, były zawsze uwidocznione: nietylko stosunek pomniejszenia, lecz także przyjęta podziałka.

Przepisy względem instruowania projektów na budowę lub podwyższenie murowanych wysokich kominów, stanowiących składową część zakładów przemysłowych, zawarte są w rozporządzeniu c. k. Min. spr. wewn. z 24. marca 1902, L. 38290 ex 1901, wydanem w porozumieniu z Min. handlu

Ad 3.

Opis zakładu ma się składać z dwóch części, a mianowicie: z opisu rodzaju budowy i budowlanej dyspozycyi zakładu, a następnie z opisu celu i postępowania przemysłowego.

Opis budowlany powinien być możliwie krótki i zawierać tylko nieodzowne uzupełnienia, potrzebne do osądzenia budowlanych szczegółów, których nie można przedstawić w planie, n. p. sposób urządzenia podłóg, rodzaj pokrycia dachów i t. p.

Opis celu i postępowania przemysłowego musi w każdym razie zawierać istotne znamiona rozmiarów i rodzaju ruchu. — W interesie szybkiego załatwienia jest pożądanem, by oprócz ilości robotników, mających pracować w każdej poszczególnej przestrzeni, podano także przybliżone maksymalne ilości surowców, jakie mają być przerobione względnie magazynowane, dalej należy podać tok poszczególnych procesów ruchu w odniesieniu do motorów i wewnętrznych urządzeń w plany wrysowanych, należy następnie podać sposoby usuwania, względnie zmniejszania możliwych z ruchu wynikających uciążliwości i niebezpieczeństw, zagrażających robotnikom i otoczeniu; należy podać właściwości stałych, ciekłych albo gazowych ubocznych produktów i odpadków, wreszcie sposoby wywożenia, czyszczenia lub dalszego tychże przerabiania.

Odpadki, które pod względem zdrowotnym mogłyby być szkodliwe, należy także ilościowo podać.

Jeżeli się rozchodzi o urządzenie nowego zakładu wodnego, należy to opisać o ile możności w osobnym ustępie. Opis tego zakładu musi być tego rodzaju, ażeby w myśl odnośnych postanowień ustaw wodnych można poznać najszczegółowiej stosunki istniejące wód, których zakład ma dotykać. *)

W szczególności względem urządzeń do klarowania wód odpływowych, należy podać w jaki sposób będą te urządzenia zbudowane i jaka przypuszczalnie największa dzienna ilość odpływów będzie do nich wpuszczaną, dalej podać należy właściwości poszczególnych wód odpływowych, sposób klarowania i rodzaj ruchu (czas oraz chyżość klarowania lub filtrowania, wysokość ciśnienia filtracyjnego i t. p.) wreszcie sposób usuwania osadów. Nakoniec należy także opisać sposób odprowadzania wód odpływowych do wód, płynących przez obce terytorya.

Postanowienia dla mniejszych zakładów.

Dla mniejszych zakładów, które nie mają charakteru fabrycznego, w których nie będą użyte ani osobne silnice pędne ani też kotły parowe, następnie dla lokali, mających służyć wyłącznie do sprzedaży lub jako składy, wystarczy przedłożyć szkic sytuacyjny, oraz plany przedstawiające rzuty poziome i poprzeczne przekroje przestrzeni roboczych.

---

*) §. 73 i 74 ust. wodnej dla Bukowiny,
§. 77 i 78 „ „ „ Istryi,
§. 56 i 57 „ „ „ Krainy,
§. 74 i 75 „ „ „ Niższej Austryi,
§. 72 i 73 „ „ „ Styryi,
§. 78 i 79 reszty krajowych ustaw wodnych.

Nadto należy podać rodzaj budowy, ilość pięter i jak z resztą będzie używany dotyczący budynek.

Ogólne postanowienia.

Plany budowlane i sytuacyjne, mające być przedłożone władzy, należy sporządzić na trwałym papierze rysunkowym albo na płóciennej kalce. — Na plany sytuacyjne nadaje się najlepiej płócienna kalka, gdyż umożliwia szybkie uzupełnienie planu ewentualnymi dodatkami na podstawie gminnych map katastralnych.

Rysunki, sporządzone na kalce papierowej, nie nadają się do przedłożenia.

Niebieskich odbitek (białe linie na niebieskiem tle) należy bezwarunkowo unikać.

Nie należy zwijać planów, natomiast należy je przedkładać w formacie $^{21}/_{34}$ centymetrów, względnie w tej postaci złożone i opatrzone napisami, zaś obszerne wypracowania należy przedkładać w tekach.

Techniczne załączniki muszą być podpisane przez autora i przez ubiegającego się o konsens. Plany i opisy projektów wodnych zakładów powinny być tak sporządzone, ażeby dały się użyć jako szczegółowe mapy i dokumenty do uzupełnienia księgi wodnej.

KRONIKA.

Rozmaitości.

KOPALNIE ZŁOTA W AUSTRYI. Koło miejsca kąpielowego Gastein w Salcburgu grupa kapitalistów z Szwajcaryi nabyła kopalnię złota za 1,500.000 K i rozpocznie dalsze poszukiwania za złotem.

KOLEJ PODZIEMNA DLA PRZEWOZU TOWARÓW w Chicago. Londyn, Paryż, Berlin, mają kolej podziemną przewożącą ludzi, a wozy towarowe zostawiono na ulicy, jak za dawnych dobrych czasów. Jednakże zarząd miasta Chicago, wychodząc z założenia, że przecież lepiej, aby ludzie chodzili po ulicy, patrzyli w skrawki nieba, widoczne między liniami dziesięciopiętrowych kamienic, a towary przewożono pod ziemią, zbudowała dla przewozu towarów w ilości dziennej 112 tys. ton, osobną kolej podziemną, która łączy 38 dworców towarowych w mieście z magazynami, spichlerzami i fabrykami w ten sposób, że z tunelami głównymi, przebiegającymi po pod ulicami, łączą się tunele boczne, prowadzące tak do kolejowych dworców towarowych, jak i do piwnic wielkich magazynów kupieckich i fabryk. Tunele główne mają szerokości 4·2 metrów, wysokości 3 6 m., a prowadzone są w głębokości 9 m. pod poziomem ulic. Tor kolei jest na 60 cm. szeroki. Park przewozowy składa się z lokomotyw elektrycznych o sile 25 i 60 koni i otwartych platform towarowych na wagonach o 2 osiach. Prąd elektryczny doprowadza się górą do lokomotyw. Prócz towarów przewozi kolej podziemna chicagowska węgiel do fabryk i zakładów dobroczynnych, a zabiera z nich popiół i żużle.

Zbyteczna rozwodzić się nad tem, z jakiemi dogodnościami dla publiczności i z jaką możnością utrzymania czystości i porządku w ulicach, łączy się budowa takiej kolei podziemnej towarowej.

OGŁOSZENIA.

Wydawca i Redaktor odpowiedzialny: *Juliusz Starkel.* Z I. Związkowej drukarni we Lwowie, ul. Lindego 4.